

Я. В. Верменич

Історико-географічний регіон

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ РЕГІОН – територіальна одиниця; одне з основних понять історичної регіоналістики, яка досліджує процеси регіоналізації соціумів і механізми регіональних ідентифікацій. Це дає змогу вивчати певний регіон в істор.-культур. контексті, а також реконструювати регіон. соціуми, що існували в минулому; сприяє узгодженню різних методів ідентифікації соціопросторових утворень, пошуку відповідностей між істор.-етногр. та етнокультур. регіон. одиницями (істор.-культурні ареали, істор. та етногр. краї, істор. та етнічні землі тощо), уточненню кордонів етніч. тер., врахуванню істор. об'єктив. мінливості адм.-територ. поділів і суб'єктив. мінливості регіон. означень у сусп. свідомості. Одне із завдань реконструкції І.-г. р. – створення наук. міждисциплінар. апарату для дослідж. процесів регіоналізації соціумів, регіон. ідентифікацій, групових стимулів поведінки, напрямів колонізац. процесів, міграцій. Простеження еволюції І.-г. р. є підґрунтям для дослідж. просторово-часових параметрів функціонування територ. спільнот на кожному істор. етапі, систем природокористування і госп. організації, регіон. особливостей світосприймання, способів самоорганізації місц. громад.

Термін «І.-г. р.» у понятій. арсеналі істор. регіоналістики почали вживати наприкінці 20 ст., до того для характеристики територ. організації соціумів використовували зазвичай поняття «край» (донині базове у краєзнавстві). При виділенні І.-г. р. враховують характер розселення мешканців і способи освоєння ними тер., ступ. збереженості традиц. культури й особливості їхнього менталітету. Підставою для виокремлення таких регіонів є наявність ознак, притаман. саме цим тер., а також внутр. регіон. елементів та систем. зв'язків між ними. Ретроспективна регіоналізація базується на природно-геогр. (ландшафтоутворююч.), екон., політ., етніч. ознаках. Насамперед беруть до уваги відмінності в соц.-екон. й політ. розвитку, територ. організації, правовій, політ., соціонорматив. культурі, мовні та конфес. орієнтації. Сучас. регіон. поділ України на Зх., Сх., Центр і Пд. лише приблизно відображає її територ. структуру, що склалася історично. Ретроспективну регіоналізацію в Україні ускладнює не лише відсутність усталених універс. методів ідентифікації соціопросторових утворень, але й розмитість кордонів укр. етногр. тер., різнорівневість істор.-етногр. та етнокультур. регіон. одиниць. Тому поділ на І.-г. р. досить варіативний і залежить від комбінацій та пріоритетів, застосовуваних для потреб тих чи ін. дослідж. критеріїв

типологізації: цивілізац.-політ. (належність певних тер. до різних цивілізац. систем і політ. утворень); політ.-адм. (відповідно до офіц. меж територ. одиниць, визначених адм. поділом); культурно-етніч. (з поділом на етнічні укр. землі та зони міграц. колонізац. заселення); конфес. (виділення тер. з переважанням представників певної конфесії) тощо. Істор.-геогр. поділ враховує насамперед природні, госп., істор. та політ.-адм. чинники. Кордони І.-г. р. не збігаються як із сучас. адм.-територ., так і з традиц. істор.-ландшафт. чи етногр. поділами. З огляду на мінливість регіон. меж у сусп. свідомості й адм.-територ. поділах дослідж. ґрунтуються насамперед на критеріях районування, які використовують офіц. статистика чи історіографія.

Більшість укр. істориків 19 – поч. 20 ст. у питанні визначення регіон. структури укр. теренів дотримувалася умовного укрупненого поділу укр. земель на *Правобережну Україну, Лівобережну Україну, Слобідську Україну* та Пд. Україну. Термін [«Західна Україна»](#) ([Галичина](#), [Поділля](#), [Волинь](#), [Побужжя](#)) остаточно закріпився лише після 1921. Тоді ж розпочалися дослідж. щодо моделювання більш подрібненого поділу укр. етніч. території. Так, [М. Грушевський](#), розробляючи проект нового районування тер. УНР, виокремлював 30 укр. земель: Київ з околицями, Древлян. земля, Волинь, Погорина, Болохов. земля, Поросся, Черкаси, Побужжя, Поділля, Брацлавщина, Подністров'я, Помор'я, Одеса, Низ, Січ, Запорожжя, Нове Запоріжжя, Азов. земля, Половец. земля, [Донеччина](#), Подоння, [Сіверщина](#), [Чернігівщина](#), [Переяславщина](#), Посем'я, Посулля, [Полтавщина](#), Самара, [Слобожанщина](#), Харків. С. *Рудницький* виділяв 16 земель: [Лемківщина](#), [Бойківщина](#), [Гуцульщина](#), Підгір'я, Розточчя й [Підляшшя](#), [Полісся](#), [Волинь](#), Поділля, [Покуття](#) й [Бессарабія](#), Правобережна Гетьманщина, Лівобережна Гетьманщина, Слобожанщина, Донеччина, Чорномор. низина, Крим, Укр. Підкавказзя. Системно поєднавши геогр., екон., політ. та етніч. підходи, [В. Кубійович](#) поділив укр. етнічні тер. на 16 істор.-геогр. країв: Карпат. Україна, [Галичина](#), [Буковина](#), [Волинь](#), [Холмщина](#) й [Підляшшя](#), Поділля, Київ. земля, Чернігівщина, [Полтавщина](#), [Харківщина](#), [Одещина](#), Дніпровщина (Запоріжжя), Донеччина, Крим, [Кубань](#), Сх. Передкавказзя.

Сучас. підхід до І.-г. р. України ґрунтується на дослідж. процесів зародження, формування й розселення укр. етносу із урахуванням етапів його розвитку в умовах тривалої бездержавності та в складі різних неукр. держ. утворень. Узагальнена схема регіоналізації України: Правобережна Україна (Київщина, Волинь, Поділля); Зх. Україна (Галичина, Буковина, Закарпаття, Холмщина і Підляшшя); Лівобережна Україна (Чернігівщина, Полтавщина); Слобід. Україна (Харківщина, Сумщина); Пд. Україна (Запоріжжя, Причорномор'я, Приазов'я, зокрема Донеччина, [Буджак](#), [Бессарабія](#), Крим). Методол. базу для вдосконалення ретроспектив. істор.-регіон. поділу України формують підходи, запропоновані у межах нової локал. історії (І.-г. р. як складова частина територ. і духов. соціуму, що має досить чіткі кордони й відносно цілісну інфраструктуру свого життєзабезпечення), регіон. герменевтики (тлумачення текстів як продуктів певної культур.

традиції з більш точним відтворенням ментал. особливостей локал. спільнот) та екогомології (залежність фіз. і псих. розвитку людини від антропогенно-техноген. впливів).

Рекомендована література

1. Дністрянський М. С. Кордони України: Територ.-адм. устрій. Л., 1992;
2. Заставний Ф. Українські етнічні землі. Л., 1993;
3. Соціально-економічна географія України. Л., 2000;
4. Верменич Я. В. Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування. Ч. 1–2. К., 2009.

Бібліографічний опис:

Історико-географічний регіон / Я. В. Верменич // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12769>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).